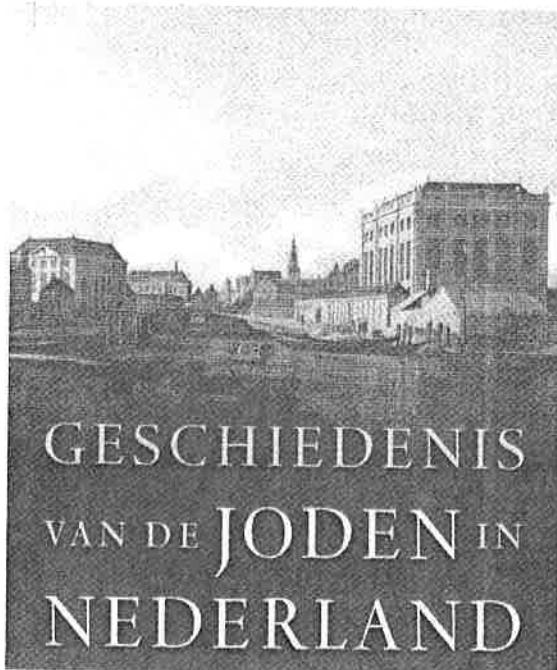

GESCHIEDENIS VAN DE JODEN IN NEDERLAND: WAT ER WEL EN NIET IN STAAT

door Chaya Brasz

In de vorige Aleh beschreef André Boers niet zonder humor de boekpresentatie van de nieuwe Geschiedenis van de Joden in Nederland. Hij woonde dat evenement eind mei in de Snoge aan het Jonas Daniel Meijerplein bij: "En zo stonden dan op de Bima van de Snoge, de een na de ander, drie vrouwen om hun geleerde mening te delen met het publiek. Op zich een niet alledaags gezicht in deze synagoge. Des te frappanter, omdat verrassender- en teleurstellenderwijs de rol van de Joodse vrouw in deze nieuwe uitgave ernstig onderbelicht blijft." Even daarna haalt

Boers die kritiek verder aan en schrijft dat "de naam van de meest bekende Nederlander in de geschiedenis van de Nederlandse Joden, een vrouw, zelfs niet eenmaal werd genoemd en dat terwijl haar dagboek in meer dan 70 talen werd vertaald!"

Anne Frank

Over dat vanuit Amsterdam naar de Aleh overgewaaide voorbeeld is wel wat op te merken. Anne Frank was nooit een meest bekende Nederlander, maar een Duits-Joods vluchtelingetje uit Frankfurt, dat het Nederlanderschap nimmer verwierf. Dat haar dagboek zo beroemd werd, was ook niet aan eigen prestatie te danken maar schokkend genoeg aan de manier waarop ze samen met zes miljoen andere Joden om het leven is gebracht. En verder aan het feit dat haar talentvolle vader, Otto Frank, de Sjoa wél overleefde en gebruik kon maken van nog enkele bijkomende factoren waar Anne zelf helemaal geen invloed op had. Met geschiedenis van vrouwen had dat alles niets te maken. Als ze een even begaafde jongen was geweest,

was hetzelfde gebeurd. Desondanks is het wel een merkwaardig gegeven, dat ze niet in dit handboek staat want met Spinoza is ze wel degelijk icoon van de Nederlands Joodse geschiedenis geworden: de

twee namen die vrijwel iedere buitenlander oplepelt, zelfs zonder zich precies te herinneren waar Nederland ligt. Relativerend merk ik over deze omissie op, dat ze in dit boek toch wel voorkomt, maar dan als "huis" en "stichting" en verder, dat ze eveneens ontbrak in de vorige versie van het boek (1995). Het is een omissie, die niet is hersteld.

Liberaal Jodendom

Een van de redenen waarom juist háár dagboek zo wereldberoemd werd, was het universalistisch karakter ervan, waardoor de indrukmakende teksten die ze schreef

ook miljoenen niet-Joden beroerden. Dat universele gedachtegoed kwam ten dele uit het milieu van het Liberale Jodendom in Duitsland. Ook in Nederland was de familie Frank aangesloten bij de Liberaal Joodse Gemeente. Daarom zocht ik de naam van Levie Levisson op in de index en dat leidde tot een nieuwe verrassing! Hij kwam wel in de vorige versie voor, maar niet in deze, terwijl hij toch de oprichter was van het Liberale Jodendom in Nederland. Dat was ook niet zonder betekenis, want, zoals in dit boek is te lezen, is juist de afgelopen decennia bijna de helft van

alle aangesloten Joden in Nederland inmiddels lid van de LJG geworden. Waar is dan Levie Levisson gebleven? De verklaring is eenvoudig. Er staat in de index namelijk nu wel "Levisson-Simons, familie". Snel ging ik naar p. 308 en daar bleek mij dat ik indirect aan het verdwijnen van Levie Levisson ook zelf enigszins schuldig ben. In mijn beschrijving (uit 2006) van het Liberale Jodendom in Nederland, die voor dit handboek nu blijkens de annotatie mede als bron heeft gediend, legde ik immers uit dat vooral vrouwen een heel actieve rol hebben gespeeld bij de oprichting van de Liberale Gemeenten. Milly Levisson-Simons, mr. Betty Loeb-Levenbach en andere vrouwen zijn evengoed een motor geweest als Levie Levisson. Hier was dus eigenlijk juist iets rechtgezet. Verheugend, al had zijn naam er toch wel expliciet bij moeten staan, vind ik zelf, maar het maakt wel iets goed van de aangeduide verwaarlozing van vrouwengeschiedenis in het boek.

Namen en vrouwen

Dat er wat onevenwichtigheid zit in de (veel te) vele wel en niet voorkomende – maar de meeste lezers niets zeggende – namen in dit boek is al opgemerkt in een voorbespreking door historicus David Barnouw (Jonet.nl). De net aangetreden (vrouwelijke) nieuwe directeurs van CIDI en Crescas staan er al in, terwijl het nog maar de vraag is of ze ooit geschiedenis zullen maken, maar de eerste voorzitter van de Joodse Vrouwenraad (opgericht in 1929), Caroline Wijsenbeek-Franken ontbreekt. Zij maakte wel geschiedenis. De klacht van de drie vrouwelijke hoogleraren op de bima (eigenlijk tebah) in de Snoge is terecht. De rol van Joodse vrouwen in de Algemene Vrouwenbeweging en Vakbewegingen komt nog wel aan bod (Aletta Jacobs, Rosa Manus etcetera), maar die binnen de Joodse gemeenschap niet of amper en dan nog vooral beperkt tot de naoorlogse tijd.

De Joodse Vrouwenraad had op zijn hoogtepunt pakweg 2000 leden en ontwikkelde internationale contacten en activiteiten. Als in het laatste hoofdstuk van het boek wordt opgemerkt dat pas na WO2 de WIZO in Nederland wordt opgericht, vergeet men, dat de WIZO juist in Nederland een voorloper had al vanaf 1907, die in 1925 uiteindelijk officieel is opgericht, maar dan wel onder een andere naam: de Joodse Vrouwenvereniging voor Practisch Palestinawerk. Aan het eind van de jaren dertig had ook die organisatie circa 2000

Een dikke pil

Prof. Hans Blom

Mogelijk heb ik me nu door de beschrijving in de vorige Aleh al te veel laten afleiden naar onderwerpen die niet in het boek staan, maar ik voel mezelf zowel bij het boek als bij dat onderwerp zeer betrokken. Prof. Hans Blom, het enige redactielid van de vorige versie die nog in goede gezondheid rondloopt, is een begenadigd mens. Hij is mij het meest bekend geworden dankzij zijn oratie - toen hij hoogleraar werd - over In de Ban van Goed en Fout? (1983), zijn baanbrekende analyse van de oorzaken van de grote omvang van de Jodenvervolging in Nederland en uiteraard zijn latere directeurschap van het NIOD (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie). Zijn projecten hadden altijd vaart en wat in 2014 nog op stapel werd gezet, een heruitgave van de Geschiedenis van de Joden in Nederland, komt dan drie jaar later ook uit. Bijna 600 bladzijden dik en dus ruim 80

bladzijden dikker dan de vorige uitgave uit 1995, met aanvullingen en vernieuwingen. Ook het papier is van een betere kwaliteit zodat het een dikke pil is geworden.

Toen Blom mij in 2014 benaderde om weer mee te doen en het laatste hoofdstuk - de naoorlogse periode - bij te werken moest ik daar helaas, wegens familieomstandigheden (mantelzorgtaken), nee op zeggen. Ook leek het me moeilijk een en ander vanuit Israël te doen. Ik kon mezelf echter gelukkig noemen dat dr. Bart Wallet - van de jongere generatie Nederlandse historici - aan dat onderwerp net een postdoc had gewijd en mijn taak kon overnemen. Het lag voor de hand. Wel maakte ik er tegenover Blom toen een voorzichtige opmerking over, dat het me opviel, dat voor de nieuwe redactie was besloten met de twee "jonge hengsten in het vak" in zee te gaan (dr. David Wertheim, directeur van het Menasseh ben Israel Instituut en dr. Bart Wallet, universitair docent), terwijl er juist zo veel vrouwen de afgelopen decennia een enorme bijdrage hebben geleverd. Zes van hen waren zelfs hoogleraar geworden. Ik vestigde er ook zijn aandacht op, dat na het overlijden van prof. Fuks-Mansveld met mijn eigen vertrek de laatste vrouw uit het team van 1995 verdween. Voor Blom was dat aspect geen issue en een gewone, welkome opmerking. Hij heeft vele vrouwen onder zijn promovendi gehad en ook vele vrouwen tot promoveren gestimuleerd, zelfs als ze uiteindelijk elders of helemaal niet promoveerden. Hoe terecht de kritiek van vrouwen op de inhoud dus ook is - uitsluitend 'mannenwerk' is het uiteindelijk ook niet geworden: Hetty Berg (Joods Historisch Museum en zeer ervaren met het tot stand brengen van dit soort projecten) is aan de redactie toegevoegd en prof. Irene Zwiep aan de auteurs. Laatstgenoemde schreef er een opmerkelijk goed hoofdstuk in, waarin de lezer kennismaakt met de historische discussie over de Haskalah, de Joodse Verlichting, zoals die het afgelopen decennium heeft plaatsgevonden. Zij toetste dat aan de ontwikkelingen in Nederland. Niet alles kwam uit Berlijn.

Mooi naslagwerk

Het eindresultaat is dus - met erkenning van het geconstateerde nadeel - toch echt wel een mooi boek. Zoals de inleiding van dr. David Wertheim meldt is het bedoeld als naslagwerk

Judith en Lion de Leeuw, Jerusalems
wensen U allen
שנה טובה, שנת בריאות ושנת שלום

in onszelf, met יהיה שלום
onze naasten, landgenoten en
internationaal! Maurits van Zuiden,
relatietherapeut, 0505-853648

Annette en Shalom Pront wensen
u allen een gezond en voorspoedig
nieuwjaar toe

Chris en Shabtay Bonfeel wensen u
allen geluk, vrede en gezondheid toe.

Betty Kazin-Rosenbaum,
Zichron Yaacov, wenst alle IOH
vrienden een gelukkig en vooral
.5778 תשע"ח gezond

רפאל דויד, אשדוד
מאחל לכולכם שנה טובה
עם הרבה בריאות ואושר.

Vanuit Holland wens ik al mijn
lieve en dierbare vrienden in
Israel Shana Tova.
Ik mis jullie allemaal heel erg.
Dineke Bouter

Jolein en Marcel Gans, Jeruzalem
wensen U allemaal een heel goed
en gezond jaar

en als zodanig is het zeker geslaagd. Veel geschiedenis betreffende de Joden in Nederland is er tot in details in te vinden en het is prachtig in kleur geïllustreerd. Wat de doelgroep is, wordt nergens verteld maar de gemiddelde geschiedenisleraar met enige interesse voor en kennis van Joden en Jodendom zal er zeker veel aan hebben en met enige vereenvoudiging voor zijn/haar leerlingen mee uit de voeten kunnen. In Nederland is dat, iedere generatie weer, hard nodig. Dat er een verklarende woordenlijst aan dit boek ontbreekt, is jammer, want er komen nogal wat bij de Joodse cultuur horende (Hebreeuwse en Jiddisje) termen in voor die ook de gemiddelde ontwikkelde Nederlander niet kent en dus moet opzoeken. Het aantal hoofdstukken bleef het zelfde: negen. En de leesbaarheid is goed, vooral de inleiding, de eerste twee hoofdstukken, het hoofdstuk over de periode 1870-1940 en dat over de Tweede Wereldoorlog. Dat laatste (door Peter Romijn) is zelfs een uitschieter in helderheid. De zinnen zijn kort en de uitleg is heel precies, zonder saai te worden. De citaten erin zijn heel passend en ontroerend.

Jood of jood?

Rest mij nog een kleine opmerking over de keuze om 'jood' en 'joden' met een kleine letter te schrijven. De oude spelling dus, terwijl de nieuwe officiële spellingsregel van 2006 bepaalde dat 'jood' met een kleine letter moest worden geschreven als het de religie betrof en met een hoofdletter als het om het volk ging: Jood. Dat werkt niet en die vlucht in de oude spelling leidt ook tot vreemde situaties in de tekst. Het is de worsteling van enerzijds een Nederlandse cultuur met absolute scheiding tussen kerk en staat met anderzijds een cultuur waarin die absolute scheiding zelfs in Nederland niet bestaat. Zelf loste ik dat op door Jood en Joden altijd met hoofdletters te schrijven (zodat het nimmer "Arabieren, Nederlanders, joden en Turken" wordt). Alleen in zinnen waarin ook andere religies staan, pas ik me daaraan aan: christenen, joden en moslims dus. Ook niet ideaal, maar dat een teruggang naar de oude situatie in dit boek niet werkt is te zien aan een veelvuldig voorkomende spelling als "joodse Natie" (waarom opeens die grote N en niet gewoon "Joodse natie"?). Het is ook te zien aan het feit dat de "joodse Kerk" (religie dus!) in het Koninkrijk der Nederlanden steeds werd aangeduid als Israëlietisch en dat woord schrijft men vanzelfsprekend juist altijd met een hoofdletter!

Het boek Geschiedenis van de Joden in Nederland, H. Blom, D. Wertheim, H. Berg en B. Wallet (uitg. Balans, Amsterdam, 2017) is te bestellen via het Centrum voor Onderzoek naar de Geschiedenis van de Nederlandse Joden in Jeruzalem, email: dutchjew@mail.huji.ac.il tegen betaling van €49,95,- + portokosten.